

Kendine Ait Bir Roma Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine

Cemal Kafadar

İstanbul, Metis Yayınları, 2017, 139 sayfa, ISBN-13: 978-605-316-088-5

9

Mehmet Çağlar ÖZTÜRK*

Tarihçi Cemal Kafadar tarafından Rum ve Rumî kavramı üzerine yazılmış bu kitap alandaki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Anladığım kadarıyla çalışmanın temel amacı, Ortaçağ ve sonrasında Müslümanlar tarafından sıkça kullanılan Rum kavramı üzerinden Rum coğrafyasının nereleri kapsadığını, "Rumî" kimliğinin hangi topluluk için kullanıldığını ve bu kavramın tarihsel süreçteki değişimlerini incelemektir. Bunun yanı sıra Rum kavramının kullanıldığı edebiyat, tarih, coğrafya gibi disiplinlerin örneklerinden de yararlanılarak çalışmaya farklı perspektifler de kazandırılmış böylece araştırma sadece tarih açısından değil diğer disiplinler açısından da önemli bir değer kazanmıştır.

Kitap, Teşekkür, Giriş ve temel konu olan Kendine Ait Bir Roma kısımlarından meydana getirilmiş. Kitabın ilk bölümünü kapsayan Teşekkür kısmı (s. 9-13.) adından da anlaşılacağı üzere çalışmada emeği geçenlere ve katkıda bulunanlara teşekkürle başlamaktadır. Ardından gelen Giriş (s. 15-55) kısmından hemen önce kitapta bir artı değer olarak sıkça kullanılmış olan görsel örneklerinden biri bulunmaktadır. Bu görselde yansıtılan ailede baba ve asker olduğu anlaşılan bir adam elinde ok ve yay taşımakta diğer tarafta da kucağında bebeği olan bir Türk kadını son derece oryantalist bir fantezi anlayışıyla vücunun üst tarafı ve ayakları çıplak bir

*Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü, Ankara

biçimde Albrecht Dürer tarafından çizilmiş. On beşinci yüzyılda Türk ailesini tasvir ettiğini iddia eden bu gravürün kitabın bu bölümüne konulmasına bir anlam veremedim. Kitapta kullanılan diğer görsellerin bir çoğunu açıklayan ve konuyla bağdaştırıp daha iyi anlamamızı sağlayan yazarın burada herhangi bir açıklama da koymaması bu görselin gereksizliği ve anlamsızlığını daha da ön plana çıkarmaktadır.

Kitabın giriş kısmına gelirse bu kısım okuyucuyu ana konuya ısındırma amaçlı yazılmış. Bu bölümün ilk safhasında vatan, millet, ulus gibi daha çok modern dönemlerde karşımıza çıkan kavramlar üzerinden bir inceleme söz konusu. Yazar özellikle bu kısımda vatan kavramı üzerinde oldukça durmuş, bu konuda Ortaçağ'dan modern dönemlere kadar tarihin birçok safhasındaki çeşitli şairlerden, tarihçilerinden düşüncelerinden, yazılı ürünlerinden örnekler vererek vatan kavramının kökenlerine inmeyi amaçlamış böylece Rumî ve Rumî'lik kavramına geçiş yaparken okuyucuyu ana konuya ısındırmada kolaylık sağlamıştır. Bu konuyu incelerken Orta Zaman Türkleri'nde vatan kelimesinin ne anlama geldiğini tahkik etmiş psikolojik ve sosyal bağlamda insanlarda günümüzdeki gibi "sıla hasreti" duygularının olup olmadığını verdiği örneklerle iyi bir şekilde ortaya koymuştur. Ardından ulus ve kimlik kavramlarını da değinmiş burada verdiği yoğurt örneği üzerinden kimlik ve sınıf karşılaştırmalarını farklı bir bakış açısıyla ele almış verdiği örneklerle de yoğurtun dahi tarihte ulusal kimlik ve sınıfsal çatışmada nasıl etkili olduğunu gözler önüne sermiştir.

Daha sonra yazarımız diyar-ı Rum'un tarih boyunca hangi coğrafyayı temsil ettiğini farklı medeniyetlerin literatür ve haritalarından faydalanarak ortaya koymuştur. Bu konuya değinirken de "Anadolu" kelimesinin geçmişte kullanılıp kullanılmadığı ya da ne sıklıkta kullanıldığı üzerinde durmuş buradan da Asia Minor yani Küçük Asya kelimesinin günümüzde Anadolu olarak tanımladığımız coğrafya için daha yaygın olarak kullanıldığını tespit etmiştir. Bu hususta özellikle sayfa kırk sekizde kullanılan grafikte, son iki yüzyılda İngiliz literatüründe hangi kelimenin daha sık kullanıldığını ortaya koymuş bunun sonucunda da Anadolu kelimesinin kullanımının özellikle 1920'li yıllardan sonra yani Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından daha sık kullanılmaya başladığını tespit etmiştir. Bu grafikte dikkati çeken nokta 21. yüzyıla gelindiğinde dahi Anadolu kelimesinin kullanımının yaygınlaşmasına karşın, Küçük Asya kelimesini İngiliz literatüründe hala geçememiş olmasıdır. Mamafih 200 yıl öncesine nazaran neredeyse eşit kullanım söz konusudur. Hülasa, giriş kısmında konuyla alakalı çeşitli kavramların tarihsel süreçte ne ifade ettikleri incelenmiş bu kavramlar, çizimler, haritalar, grafikler gibi çeşitli görsel ve istatiki zenginliklerle daha da anlaşılır hale getirilmiştir.

Kitabın ana kısmı yani Kendine Ait Roma (s. 59-139) bölümüne gelirse bu bölümde de yazar giriş kısmına benzer nitelikte bir yol tercih etmiş ve Rum kelimesinin Ortaçağ'dan itibaren hangi milleti ya da hangi coğrafyayı kapsadığını çeşitli tarihi kaynaklardan örnekler vererek açıklamaya çalışmış ve sıkça kendi görüşlerini dile getirmiştir. Bunları anlatırken de Rum kelimesinin tarihsel bağlamda sürekli bir değişime uğradığını ortaya koymuştur. Bu görüşle hareket edersek aslında Rum kelimesi sabit bir şekilde tek bir coğrafyayı veya tek bir etnisiteyi karşılamamaktadır.

Kitabın yetmiş üçüncü sayfasına geldiğimizde ünlü seyyah İbn Battuta'nın Germiyanoğulları'na Ezidi kökenli demesini bir dipnotla kitaba taşıyıp -her ne kadar iddianın çürütüldüğünü dipnotta belirtmesine

rağmen- böyle bir iddianın olduğunu söylemesi bilimsel açıdan son derece hatalı bir yaklaşımdır. İbn Battuta, Anadolu'yu gezerken bir çok beyliğe uğramış ve buralardan aldığı bilgilerle Germiyanoğulları'na karşı negatif bir ön yargı beslemiş onların ne kadar kötü olduğunu tasnif etmek için de Yezid soyundan geldiklerini iddia etmiştir. Bu yaklaşım tamamen dönemin ruhu içinde sadece ön yargıyla bakılan ve bir beyliği kötüleme amaçlı kullanılmış bir tabirdir. Bunun Ezidilik veya Yezid soyu ile hiçbir alakası yoktur bana göre.

Ardından kitabın ileriki safhalarına gelirseki yazarımız kitabın seksen bir ve seksen sekizinci sayfalarına koyduğu görsellerle Rumî kavramının mimariden görsel sanatlara kadar geniş bir yelpazeyi etkileyip buralarda terim olarak kullanılmasını güzel bir biçimde yansıtmıştır.

Yazar daha sonraki konularda da yine kavramlar üzerinden gidip karşılaştırmalar yapmış özellikle bu konunun anlaşılmasında önemli rol oynayacak olan Rumî ve Türk'ün farkını ortaya koymuş buradan da Rumî'nin daha çok çeşitli kültürlerle harmanlanmış şehirli zümre için kullanıldığını Türk'ün ise daha çok göçebe olarak yaşayan ve örflerine daha bağlı olan aşiretler ya da yerel köylü halk için kullanıldığını öne sürmüştür. Fakat yine de bu iki kavram farkı belirtmek için kullanılsa da Rumî olanların yine de özünde Türk olan kimliklerini kaybetmediklerini bunun farkında olduklarını belirtmiştir. Kitabın sonuna kadar giden süreçte yazar yine birçok örnek vererek Rumî kavramının aslında ne kadar ihtilafli olduğunu ve sabit bir kavram olmadığını gözler önüne sermiştir.

Son olarak yazarın, kitabı yazarken kullandığı dil bazen okuyucuya karmaşık gelebilir. Yazar bazen her ne kadar samimi halktan örnekler verse de bazen yabancı kelimeleri fazla kullanarak bazı konuların anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Bu açığını da tarihin birçok safhasından örnekler vererek bir nebze giderrmiştir. Özetle yazarın dili kitabın büyük bir bölümünde ne çok ağırdır fakat ne de çok açık bir şekilde anlaşılır olmamıştır. Tarihten birçok örnek vermesi, görsel kaynaklara sıkça başvurması kitap için önemli artılardan olmuştur. Bu özellikleri kullanması sayesinde diğer eksikliklerini kapatmıştır. Kitabın tamamında birçok dipnota yer vermiş bu dipnotlarda bazı konulara açıklık getirmeyi de amaçlamıştır. Fakat kitabın sonuna bir kaynakça konulmaması da bana göre bir eksiklik olmuştur. Ayrıca kitabın hacminin çok geniş olmaması Rum ve Rumî kavramlarının tarihsel sürecine ilgi duyup fikir edinmek isteyenler açısından kolaylık olmuştur.